
KONSTITUCIONĀLĀS TIESĪBAS

Papildināts un pārstrādāts izdevums

Jānis Pleps | Edgars Pastars | Ilze Plakane

Jānis Pleps, Edgars Pastars, Ilze Plakane. Konstitucionālās tiesības

Papildināts un pārstrādāts izdevums
Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014. – 448 lpp.

Korektores Liēna Henke, Agija Kalme
Māksliniece Dita Pence
Maketētājs Kornēlijs Briedis

© Jānis Pleps, 2014
© Edgars Pastars, 2014
© Ilze Plakane, 2014
© Signe Terihova, Rādītāji, 2014

© Latvijas Vēstnesis, 2014

Izdevējs LATVIJAS VESTNESIS

Bruņinieku iela 41, Rīga, LV-1011
tālr. 80006000

ISBN 978-9984-840-29-1

Priekšvārds

I

Šis darbs ir par konstitucionālajām tiesībām, tātad tā centrā atrodas valsts konstitūcija. Valsts konstitūcija kā īpašs juridisks akts un konstitucionālisms kā valsts iekārtas veids, kas balstās uz rakstītu, politiskās gribas rezultātā pieņemtu konstitūciju, vēsturē ir samērā jauna attīstība. Tā pirmsākumi meklējami 18.gadsimta beigās (ASV, Francijā, Polijas–Lietuvas valstī). 19.gadsimts bija politiskās cīņas gadsimts par konstitucionālismu – pilsoniskie spēki cīnījās pret monarhistiskajiem spēkiem par jaunu, formālā procedūrā pieņemtu un saturiski liberālu konstitūciju. 20.gadsimts ir konstitucionālisma uzvaras gadsimts – šodien gandrīz visām pasaules valstīm ir rakstīta konstitūcija.

Konstitucionālisma teorijas sākotnējā izpratnē konstitūcija tātad ir **formāla konstitūcija** – tas ir juridisks akts, “konstitūcijas likums”, kurš pieņemts īpašā procedūrā, kas nosaka tā apgrūtinātu grozīšanas kārtību, salīdzinot ar citiem likumiem (tādā veidā nodrošinot tā paaugstinātu stabilitāti; atsevišķi tā noteikumi var arī būt legālā ceļā negrozāmi), un kurš regulē valsts pamatkārtību, it sevišķi valsts eksistences pamatus, valsts institūciju struktūru un kompetenci, indivīda tiesības un pienākumus (cīlvēktiesības).

II

Tomēr mūsdienās formālās konstitūcijas jēdziens ir plašāks nekā sākotnējā konstitucionālajā teorijā, kas radās 19.gadsimtā valdošā tiesību pozitīvisma ietekmē. Tādēļ autori neapstājas tikai pie Satversmes teksta kā Latvijas “konstitūcijas likuma” analīzes. Kā autori pareizi norāda, formālās konstitūcijas jēdziens Latvijā ir plašāks nekā tikai Satversme, t.i., Satversmes tekstā ietvertās pozitīvās normas.

Pirmkārt, Latvijā spēkā ir arī atsevišķas konstitucionāla ranga tiesību normas, kas ietvertas citos tiesību dokumentos – it sevišķi 1990.gada 4.maija Deklarācijā par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

Otrkārt, formālā konstitūcija ietver arī **tiesību principus**, ar kuriem ir saistīts arī konstitucionālais likumdevējs. Šos tiesību principus rada un attīsta tālāk tiesību zinātne un tiesas, it sevišķi Satversmes tiesa. Blakus tiesību principiem pie formālās konstitūcijas mūsdienīgā izpratnē

jāpieskaita arī dažādi strukturēti **ārpusjuridiski** (bet ar juridiskām metodēm analizējami un juridiskā argumentācijā izmantojami) **priekšnosacījumi**, kas bija nepieciešami, lai konstitūcija varētu rasties, un ir nepieciešami, lai tā var turpināt darboties. Pie tiem pieder virkne aksiomātisku vai atvasinātu pamatpostulātu, pamatvērtības, noteiktas politiskās gribas izpausmes u.c.

Piemēram, Satversme 1922.gadā varēja tikt pieņemta tikai tādēļ, ka jau pirms tās pieņemšanas bija izveidota Latvijas valsts, kura ir latviešu nācijas nepārtrauktās politiskās valstsgribas īstenojums. Autori šos nosacījumus citā vietā arī uzrāda. Tie kā Satversmes esamības un darbības priekšnoteikumi vienmēr jāpatur prātā, piemērojot un interpretējot Satversmes normas. Tādēļ, kā autori to pareizi uzsver, Satversmes teksts nevar tikt izmantots, lai grautu Latvijas valsti (un turpinot – arī lai marginalizētu vai relativētu latviešu nāciju, kas ir Satversmes 2.pantā noteiktās Latvijas tautas centrālā sastāvdaļa, vai vājinātu tās valstsgribu).

III

Jebkurā valstī dzīves realitāte vairāk vai mazāk atšķiras no rakstītās konstitūcijas teksta. Iemesls šai nesakrītībai ir tas, ka formālā konstitūcija, kā jebkurš tiesību teksts, ir izzināms tikai ar interpretācijas palīdzību. Taču konstitūcijas teksta interpretācija nav vienreizējs akts. Konstitūcija tiek piemērota un interpretēta pastāvīgi, un šī interpretācija laika gaitā attīstās. Katrs jauns konstitucionālās tiesas spriedums, jauna tiesību zinātnes atziņa, jauns precedents konstitūcijas piemērošanas praksē konstitūciju attīstīta, tātad pārmaina. Tādēļ “reāli izprastā konstitūcija” laika gaitā mainās, pašam formālajam konstitūcijas tekstam nemainoties. Te ir runa nevis par konstitūcijas formālajiem grozījumiem, bet gan par konstitūcijas faktisko pārveidošanos laika gaitā.

No tā izriet, ka, pat fokusējot konstitūcijas jēdzienu uz tikai formālo konstitūciju, ir jāatzīst, ka **tās saturs nav ietverams tikai tās tekstā**. Konstitūcijas teksts ir saprotams – un līdz ar to piemērojams – tikai kontekstā ar tās interpretāciju un piemērošanas praksi. Pie tam starp interpretāciju, kuras funkcionēšanas pamatrežīms ir jābūtība, un piemērošanas praksi, kuras funkcionēšanas pamatrežīms ir esamība, var pastāvēt nesakrītība. Tas dod iespēju novērtēt, vai konstitūcijas piemērošanas prakse atbilst vai

neatbilst formālās konstitūcijas noteiktajai jēbūtībai. Demokrātiskā un tiesiskā valsts iekārtā šāda neatbilstība nav pieļaujama, un tādēļ pastāv mehānismi, ar kuru palīdzību reālā prakse tiek pastāvīgi koriģēta atbilstoši normatīvajai interpretācijai.

Latvijā šo **konstitucionālās prakses kontroles** uzdevumu ar saistošām sekām veic Satversmes tiesa, bet argumentatīvi to veic tiesību zinātne. Pie tam tiesību zinātnes uzdevums ir arī kritiski analizēt Satversmes tiesas judikatūru.

Katrā ziņā būtiski ir tas, ka autori Latvijas formālo konstitūciju apskata šādā paplašinātā griezumā. Tās centrā ir Satversme, bet tā ir plašāka par Satversmi. Tas ļauj dziļāk atklāt tās būtību un līdz ar to nonākt pie pamatotākiem secinājumiem.

IV

Tālāk jāatzīmē, ka šajā darbā konstitūcija tiek apskatīta ne tikai kā formālā konstitūcija, bet arī kā **materiālā konstitūcija**. Ar materiālo konstitūciju ir jāsaprot **valsts un valsts iekārtas pamati**.

Metodoloģiski ir izkristalizējušās divas galvenās pieejas materiālās konstitūcijas analīzei. Zinātniskajā praksē tās bieži tiek pielietotas arī vienlaikus.

Pirmā pieeja var tikt apzīmēta par formālās konstitūcijas **metodoloģisko paplašinājumu**. Tas nozīmē, ka valsts konstitūcija tiek aprakstīta ne tikai juridiski-normatīvi, bet papildus ņemot vērā arī politoloģijas, vēstures, socioloģijas, filozofijas, ekonomikas un citu sabiedrisko un humanitāro zinātņu atziņas.

Šādā traktējumā valsts materiālā konstitūcija lielā mērā var tikt aprakstīta neatkarīgi no formālās konstitūcijas. Formālā konstitūcijā saskaņā ar šo pieeju ir tikai viens no materiālo konstitūciju veidojošajiem faktoriem.

Klasisks piemērs šai pieejai ir politisko partiju jautājums demokrātiskās valstīs. Saskaņā ar šo pieeju politisko partiju sistēma tiek skatīta kā viena no centrālām valsts materiālās konstitūcijas sastāvdaļām, kaut gan formālajā konstitūcijā partijas parasti vispār nav minētas – un to interpretējot tīri juridiski-normatīvi, tās pat nav obligāti nepieciešamas (lai gan visās demokrātiskās valstīs tās pastāv). Jāatzīmē, ka šādā izpratnē

valstij ir sava materiālā konstitūcija pat tad, ja formālā konstitūcija vispār nepastāv – tās funkciju var pildīt dažādu rakstītu un nerakstītu noteikumu kopums gan tiesību aktu, gan tiesas spriedumu, gan paražu formā. Piemēram, Lielbritānijā un Izraēlā nav formālas konstitūcijas, bet tām, protams, ir sava materiālā konstitūcija.

Tomēr demokrātiskās valstīs, kurām ir sava formāla konstitūcija, kā mūsdienu Latvijā, materiālās konstitūcijas centrālais faktors ir un paliek formālā konstitūcija, un, lai tā nezaudētu savu politisko un juridisko nozīmi, materiālā konstitūcija nedrīkst pārāk attālināties no formālās konstitūcijas.

Turpretim nedemokrātiskās valstīs formālā konstitūcija gan ir pieņemta, taču materiālā konstitūcija parasti ir tik attālināta no formālās konstitūcijas, ka tā vairs nav nozīmīgs faktors nedz reālās valsts pamatkārtības deskriptīvā analizē, nedz tās normatīvi-juridiskā novērtējumā. Arī Latvijā autoritārā režīma laikā no 1934.gada līdz 1940.gadam Satversmei bija reāli minimāla nozīme, lai gan formāli tā palika spēkā: Latvijas materiālā konstitūcija toreiz būtiski atšķīrās no formālās konstitūcijas. Citos gadījumos formālajai konstitūcijai bieži vien ir propagandiska funkcija, tā kalpo reālās varas aizplīvurošanai. Piemēram, Padomju Savienībā konstitūcijai, lai arī tās teksts saturēja daudzas līdzības ar Rietumu demokrātisko valstu konstitūcijām, bija tikai minimāla nozīme PSRS reālās valsts pamatkārtības konstatēšanā un normatīvi-juridiskā vērtējumā.

Otrā pieeja var tikt apzīmēta par formālās konstitūcijas **tvēruma paplašinājumu**. Tāpat kā formālās konstitūcijas gadījumā, metodoloģiski tā pieturas pie juridiski-normatīvās analīzes. Taču tā savā redzeslokā iekļauj ne vien formālo konstitūcijas tekstu (un citus konstitucionāla ranga tiesību aktus, tiesību principus un konstitūcijas darbības priekšnosacījumus), bet arī citus, formāli zemāka ranga tiesību aktus, piemēram, likumus, ja vien tie satur būtiskus valsts pamatiekārtas elementus.

Latvijā pie šāda materiālas konstitūcijas skatījuma pieder, piemēram, Saeimas vēlēšanu likums, Saeimas kārtības rullis, Ministru kabineta kārtības rullis, Pilsonības likums, Politisko partiju likums u.c. normatīvie tiesību akti, kas blakus Satversmei ir Latvijas valsts pamatiekārtas sastāvdaļas, jo tie detalizēti noregulē Satversmē neregulētos, taču valsts iekārtai būtiskus jautājumus.

V

Autori šajā darbā pielieto **abas materiālās konstitūcijas analīzes pieejas**. No vienas puses, tie juridiski-normatīvo metodoloģiju paplašina ar politoloģisko, vēsturisko, socioloģisko skatījumu. Tādēļ var teikt, ka zināmā veidā darbs neaprobežojas tikai ar konstitucionālajām tiesībām, bet daļēji jau ietiecas vispārējā valstsmācībā, kas kā īpaša tiesību zinātnei pierēķināma apakšdisciplīna ir valststiesību un tās centrālās sastāvdaļas – konstitucionālo tiesību – pamatā.

No otras puses, darba centrā konsekventi atrodas Latvijas formālā konstitūcija – Satversme un pārējie tai piekļaujošie formālās konstitūcijas elementi, taču apskatīti tiek arī citi normatīvie tiesību akti, kas būtiski raksturo Latvijas valsts pamatiekārtu.

Papildus pozitīvi jāatzīmē, ka darbā ir plaši izmantota **salīdzinošo tiesību metode**. Pie konkrētā jautājuma tiek apskatīta ne tikai attiecīgā situācija Latvijā, bet arī ārvalstīs. Kā salīdzinājumu autori izvēlas Latvijas tiesību un politiskajai sistēmai radniecīgas sistēmas – vispirms jau lielās kontinentālās Eiropas tiesību loka valstis Vāciju un Franciju, kā arī pie anglosakšu tiesību loka piederošās ASV un Angliju; tāpat dots daudz salīdzinošā materiāla no mūsu kaimiņvalstīm Igaunijas un Lietuvas, arī Polijas un citām valstīm. Šis salīdzinošais materiāls palīdz noorientēt Latvijas konstitucionālo tiesību sistēmu Eiropas un pasaules demokrātisko valstu konstitucionālo tiesību kontekstā, saprast Latvijas konstitucionālo tiesību institūtu izcelsmi un struktūru, atrast analogu problēmu risinājumus.

Darbs apskata Latvijas un ārvalstu konstitucionālās tiesības ne tikai to mūsdienu variantā, bet uzrāda arī to agrākās formas un attīstību, tādējādi atklājot to **vēsturisko dziļumu**, kas savukārt ir priekšnosacījums Latvijas mūsdienu konstitucionālās iekārtas labākai izpratnei.

Salīdzinot ar grāmatas pirmo izdevumu, kas iznāca 2004.gadā, salīdzinošais un vēsturiskais apskats ir īsināts. Otrais izdevums vairāk koncentrējas uz Latvijas formālo konstitūciju, kuras centrā atrodas Satversme. Tiem lasītājiem, kuri vēlētos padziļināt savas zināšanas par konstitucionālo tiesību salīdzinošajiem un vēsturiskajiem aspektiem, būtu ieteicams tos joprojām meklēt arī darba pirmizdevumā. Tādēļ tas nezaudē savu nozīmi arī pēc šī otrā izdevuma iznākšanas. Taču desmit gados kopš darba pirmizdevuma Latvijas konstitucionālo tiesību apjoms ir krietni paplašinājies. Autori ir ņēmuši vērā un iestrādājuši šajā otrajā izdevumā plašu

Satversmes tiesas judikatūras klāstu, kā arī Latvijas valststiesību zinātnes atziņas, tajā skaitā arī Konstitucionālo tiesību komisijas atziņas.

Darbs strukturēts līdzsvaroti un loģiski. Pirmās piecas nodaļas ir vēltas valstij kā tādai, tās teorētiskajai analīzei (konstitūcija – suverenitāte – demokrātiska republika – tiesiska un sociāla valsts – varas dalīšana). Savukārt otrās piecas nodaļas apskata atsevišķus valsts institucionālās iekārtas elementus (valsts galva – likumdevēja vara – likumdošanas process – izpildvara – tiesu vara).

Kopsavilkumā vēlētos konstatēt, ka autoriem, kuriem ir gan virkne citu publikāciju, gan arī praktiskā pieredze konstitucionālajās tiesībās, ir izdevies visādā ziņā “noapaļots”, plaši tverts **fundamentāls darbs** par Latvijas valsts konstitucionālo iekārtu, kas ne vien atklāj tās struktūru un dogmatiku, bet arī uzrāda tās vēsturisko dziļumu un piederību Eiropas kontinentālo tiesību lokam un Rietumu demokrātijām.

Šis darbs nepieciešams katram praktiķim, kas darbojas šajā jomā, un katram studentam, kas studē Latvijas tiesības.

Prof., Dr.h.c. Assessor. jur. Dipl.-Pol.
Egils Levits,
Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis

Satura rādītājs

Priekšvārds	3
Ievads	11
1. nodaļa. Konstitūcija	17
I. Konstitūcijas jēdziens	19
II. Satversmes vara	30
III. Konstitūcijas iztulkošana	35
IV. Konstitūcijas grozīšana	48
2. nodaļa. Suverenitāte	57
I. Suverenitātes jēdziens	59
II. Tautas suverenitāte	64
III. Valsts suverenitāte	68
IV. Suverēnas valsts teritorijas organizācija	73
3. nodaļa. Demokrātiska republika	85
I. Tauta	87
II. Demokrātija	90
III. Republika	98
IV. Republiku tipi	104
4. nodaļa. Tiesiska un sociāla valsts	113
I. Tiesiska valsts	115
II. Cilvēktiesības	130
III. Sociāla valsts	147
5. nodaļa. Varas dalīšana	153
I. Varas dalīšanas teorija	155
II. Varas dalīšanas pamatmodeļi	161
III. Vertikālā un horizontālā varas dalīšana	172
6. nodaļa. Valsts galva	175
I. Valsts galva valsts politiskajā sistēmā	177
II. Valsts galvas vieta varas dalīšanas sistēmā	184
III. Valsts prezidenta amata iegūšana	189
IV. Valsts galvas atbildība	198
V. Kontrasignācijas institūts	207
VI. Valsts galvas aizstāšana	214
VII. Konstitūcijas garants	219

VIII. Defensīvā funkcija	224
IX. Prezidenta tiesības izdot tiesību aktus	226
7.nodaļa. Likumdevēja vara	231
I. Likumdevēja varas būtība	233
II. Parlamenta jēdziens	235
III. Parlaments varas dalīšanas sistēmā	238
IV. Parlamenta un tautas attiecības	245
V. Parlamenta ievēlēšana un atlaišana	254
VI. Deputātu tiesiskais statuss	268
VII. Divpalātu parlaments	272
VIII. Parlamenta organizācija	277
IX. Parlamenta kontroles funkcija	281
8.nodaļa. Likumdošanas process	285
I. Likumdošanas jēdziens	287
II. Likuma jēdziens	288
III. Likumdošanas process	291
IV. Veto tiesības	310
V. Steidzams likumdošanas process	317
VI. Deleģētā likumdošana	319
9.nodaļa. Izpildvara	325
I. Izpildvara varas dalīšanas sistēmā	327
II. Uzticības un neuzticības izteikšana valdībai	338
III. Izpildvaras sistēma un valsts pārvaldes organizācija Latvijā	347
IV. Ministru atbildība	356
V. Valsts budžeta konstitucionālie aspekti	361
10.nodaļa. Tiesu vara	367
I. Tiesu varas atzars varas dalīšanas sistēmā	369
II. Tiesu sistēma	372
III. Konstitucionālā jurisdikcija	380
IV. Tiesnešu tiesiskais statuss	392
Personu rādītājs	399
Jēdzienu rādītājs	402
Izmantoto avotu saraksts	420
Autoru biogrāfijas	447

levads

I

Pirms desmit gadiem autori profesora Aivara Endziņa zinātniskajā redakcijā nodeva lasītāju vērtējumam grāmatu "Konstitucionālās tiesības".¹ Grāmata toreiz tika pieteikta kā autoru "mēģinājums pārskatīt konstitucionālās domas attīstību mūsdienās",² paužot cerību, ka "noliedzot vai kritiski izvērtējot šīs grāmatas atziņas, Latvijas konstitucionālo tiesību zinātne spertu soli uz priekšu".³

No šodienas perspektīvas raugoties, šādas grāmatas tapšana un izdošana savā ziņā bija mazliet neparasta. Kā precīzi raksturojis profesors Ringolds Balodis, "pārsteidzoši ir tas, ka grāmatu sarakstījuši studenti, kuriem vēl nav augstākās izglītības, par maģistra vai doktora grādu nerunājot. Var teikt, ka gadījums savā ziņā ir unikāls un, šķiet, ārkārtīgi netipisks. Otrā kursa studenti, noklausījušies konstitucionālo tiesību priekšmeta seminārus, iespaidojas tik ļoti, ka minētajā priekšmetā sāk rakstīt apjomīgu traktātu. [...] Rezultātā autoriem ir izdevies Latvijai kvalitatīvi jaunā pakāpē atainot dažādu konstitucionālo tiesību ekspertu pētījumu rezultātus un atsegt dažādo un brīžam pretrunīgo doktrīnu kompleksu".⁴ Autori vēl joprojām ir lielu pateicību parādā profesoram Aivaram Endziņam un grāmatas izdevējam – valsts sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "Latvijas Vēstnesis" un jo īpaši Dainai Ābelei personiski – par gatavību riskēt šajā projektā, sadarbojoties ar tiesību zinātņu studentiem, un atbalstu un padomiem grāmatas tapšanas posmā.

Tādēļ vēl jo vairāk priecējoši, ka lasītāji "Konstitucionālo tiesību" grāmatu sagaidīja, lielākoties pozitīvi noskaņoti, un šajos desmit gados tajā paustās atziņas nemanāmi ir integrējušās Latvijas konstitucionālo tiesību doktrīnā un tiesību praksē. Tāpat šajos desmit gados grāmatas autori ir ieguvuši tiesību zinātnei nepieciešamos akadēmiskos un zinātniskos grādus un profesionālo pieredzi, kļūstot par konstitucionālo tiesību praktiķiem. Prakses skatījumu, par kura iespēju pateicība jāizsaka Saeimas Juridiskā biroja vadītājam Gunāram Kusiņam, ir mēģināts atspoguļot šajā grāmatā arī tādējādi, ka tajā fiksēta institucionālā atmiņa

¹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004.

² Turpat, 24.lpp.

³ Turpat, 26.lpp.

⁴ Balodis R. Par konstitucionālajām tiesībām. *Jurista Vārds*, 2004. 14.septembris, Nr.35(340).

un paražas, it īpaši, kas attiecas uz likumdošanas procesu, valdības veidošanu un prezidenta institūcijas darbību.

Pirms desmit gadiem tapusi grāmata vairāk ir topošo juristu skatījums uz konstitucionālajām tiesībām un Latvijas konstitucionālo iekārtu no malas. Šobrīd profesionālā pieredze un ikdienas darbs ļauj daudzus konstitucionālo tiesību funkcionēšanas aspektus izprast no praktiķa skata punkta. Savstarpējās diskusijās arvien biežāk autori nonāca pie domas, ka būtu nepieciešams "Konstitucionālo tiesību" atkārtots izdevums, tajā integrējot aizvadīto desmit gadu Latvijas konstitucionālās iekārtas attīstību un autoru personisko pieredzi. Pārsteidzoši, bet šāds rosinājums jau toreiz izteikts recenzijā par grāmatu: "Autoriem ir jāturpina šis iesāktais svētīgais darbs gan maģistrantūras, gan arī vēlākajās doktorantūras studijās. Papildinot ar pieredzi un plašāku dzīves redzējumu, "Konstitucionālās tiesības" kļūtu par nozīmīgu fundamentālu pētījumu."⁵

II

Šobrīd lasītājam ir iespēja atvērt "Konstitucionālo tiesību" otro, papildināto un pārstrādāto izdevumu. Tomēr autori uz šo grāmatu vairāk raugās kā uz "Konstitucionālo tiesību" otro daļu, nevis kā uz darbu, kurš pilnībā aizvieto pirmo izdevumu. Vislabāk šo grāmatu būtu grāmatplauktā turēt līdzās "Konstitucionālo tiesību" pirmajam izdevumam, nevis vienkārši veco izdevumu aizstāt ar jauno.

Autori ir būtiski pārskatījuši grāmatas struktūru un radikāli pārstrādājuši lielāko daļu teksta, mazinot salīdzinošo tiesību dimensiju, bet lielāko uzmanību veltot Latvijas konstitucionālo tiesību praksei un vispārējās valstszinātnes atziņu pienācīgai piemērošanai mūsu konstitucionālajā iekārtā. Konstitucionālo tiesību attīstība un lielā uzmanība, ko tiesību zinātnē un praksē guvušas cilvēktiesības jeb cilvēka pamattiesības un konstitucionālā tiesvedība, ļāvusi autoriem šajā grāmatas izdevumā vairāk pievērsties vispārējās valstszinātnes un konstitucionālo tiesību institucionālās daļas analīzei. Cilvēktiesību jautājumi aplūkoti tiktāl, ciktāl tas nepieciešams ieskatam to vēsturiskajā attīstībā un svarīgāko pamatjautājumu izpratnē. Tāpat autori ir tiekušies novērst un precizēt gan pašu pamanītās, gan citu kolēģu uzrādītās nepilnības grāmatas tekstā.

⁵ Balodis R. Par konstitucionālajām tiesībām. *Jurista Vārds*, 2004. 14.septembris, Nr.35(340).

Katram šajā grāmatā lietotajam juridiskajam jēdzienam varētu veltīt pat atsevišķu zinātnisku darbu, tomēr tas nav nedz šīs grāmatas mērķis, nedz pretenzija kļūt par grāmatu grāmatu. Tādēļ darbā mēģināts saglabāt izklāsta stilu, kura ietekmē recenzijā grāmata savulaik raksturota kā juridisks traktāts jeb juridisku eseju apkopojums, nevis mācību grāmata, kurā skrupulozi un zinātniski precīzi aplūkoti visi konstitucionālo tiesību priekšmeta jautājumi.⁶ Grāmatas struktūra un aplūkoti jautājumi noteikti var būt noderīgi konstitucionālo tiesību priekšmeta apguvē, lai gūtu priekšstatu un atrastu tālākos ceļus niansētākai tā apguvei.

III

Grāmatas iznākšanas laikā pirms desmit gadiem varēja apgalvot, ka Latvijas valststiesību zinātne joprojām atrodas tapšanas stadijā.⁷ Tolaik konstitucionālo tiesību doktrīnu lielākoties veidoja Satversmes tiesa, savos nolēmumos plaši skaidrojot arī tiesību zinātnei piekritīgus jautājumus.⁸ Tiesību zinātnes vājums bija jo īpaši pamanāms, jo Satversme nav tikai teksts vai tiesību normu sistēma. Satversme atspoguļo domāšanas līmeni, konstitucionālās vērtības, kā arī noteiktus priekšstatus par Latvijas valstiskumu un demokrātiskas tiesiskas valsts principiem.⁹ Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka “Satversme pēc savas būtības ir īss, lakonisks, tomēr complicēts dokuments”.¹⁰

Satversme pieprasa attīstītu tiesību zinātnei, kas spētu tās normas un principus piemērot atbilstīgi modernajai realitātei.¹¹ Attīstīta tiesību zinātne Satversmes pienācīgā piemērošanā ir nepieciešama vismaz triju iemeslu dēļ.

Pirmkārt, Satversmes ekstrēmā lakonisms jeb tekstuālais skopums daudzus konstitucionālo tiesību pamatjautājumus, kurus citās valstīs var izlasīt bagātīgi izvērstos konstitūciju tekstos, uzskata par pašsaprotamiem un tiesību piemērotājam zināmiem. Konstitucionālo tiesību teoriju, kas nepieciešama Satversmes piemērotājam ikdienas darbā, var veidot un attīstīt tikai tiesību zinātne.

⁶ Balodis R. Par konstitucionālajām tiesībām. *Jurista Vārds*, 2004. 14.septembris, Nr.35(340).

⁷ Balodis R. Latvijas Republikas konstitucionālo tiesību evolūcija un transformācija 20.–21.gadsimta mijā. Grām.: *Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21.gadsimta mijā*. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2006, 444.lpp.

⁸ Nikuļceva I. Satversmes tiesas pieci gadi: ieskats tiesu jurisprudencē. *Likums un Tiesības*, 2001, Nr.12(28), 369.lpp.

⁹ Birkavs V. Satversme – domāšanas līmenis. *Likums un Tiesības*, 1.sējums, 1999, Nr.3, 67.–69.lpp.

¹⁰ Satversmes tiesas 2005.gada 16.decembra sprieduma lietā Nr.2005-12-0103 17.punkts.

¹¹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 20.lpp.

Otrkārt, Satversme ir saturiski ietilpīga un tālredzīga. Latvijas Satversmes sapulce Satversmes tekstā iekļāvusi risinājumus problēmām, ar kurām Eiropas konstitucionālisms tikai salīdzinoši nesen saskāries vai vēl saskāries. Tiesību zinātnei savlaicīgi jābūt spējīgai šos risinājumus Satversmē saskatīt un zinātniski pamatot.

Treškārt, Satversme balstās uz noteiktām vērtībām, kuras nevar tikt pārskatītas. Latvijas valstiskums, tautas suverenitāte, nacionāla valsts, demokrātiska republika, tiesiska valsts, sociāli atbildīga valsts, nepārtrauktības doktrīna un piederība Rietumu politiskajai un tiesību telpai ir aksiomas, kuras noteic Satversmes piemērošanas ietvaru. Tiesību zinātnei jābūt vērstai uz attiecīgo konstitucionālo vērtību skaidrošanu un nostiprināšanu Latvijas sabiedrībā un konstitucionālajā iekārtā.

Šobrīd var atzīt, ka Latvijas konstitucionālo tiesību zinātne ir nobriedusi un spējīga pildīt savas funkcijas demokrātiskā tiesiskā valstī.¹² Satversmes tiesa ir turpinājusi nostiprināt savu pozīciju Latvijas konstitucionālo tiesību veidošanā.¹³ Daudzi Satversmes tiesas spriedumi jau šodien ir kļuvuši par obligātu lasāmvielu Satversmes normu un vērtību izpratnes attīstīšanā. Bez atsaucēm uz šiem Satversmes tiesas secinājumiem nav iespējama pienācīga Satversmes piemērošana.

Līdzās Satversmes tiesas praksei nozīmīgu pienesumu Latvijas konstitucionālo tiesību izpratnē sniegusi Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija, kas līdz tās negaidītajai likvidēšanai sekmīgi pildīja tiesību zinātnes valdošā viedokļa funkciju, proti, tā formulēja Latvijas konstitucionālo tiesību doktrīnu. Komisija kā autoritatīva ekspertu grupa ar augstu personisko autoritāti un zinātnisko leģitimitāti konstitucionālo tiesību jautājumos spējusi sniegt argumentētu un Latvijas valstiskajām interesēm atbilstošu redzējumu par dažādu jautājumu risināšanas iespējām.¹⁴

Latvijas konstitucionālajām tiesībām par būtisku notikumu kļuvuši ikgadējie Bīriņu konstitucionālās politikas semināri, kurus jau desmit gadus organizē Publisko tiesību institūts un Arvīds Dravnieks. Šajos

¹² Levits E. Dažas piezīmes par valststiesību zinātne un Satversmes kodolu. Grām.: *Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu*. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 6.–22.lpp.

¹³ Pededze Dz. Satversmes tiesai – 15. *Jurista Vārds*, 2011. 20.decembris, Nr.51(698); Statkus S., Amoliņa D. Piezīmes par "Satversmes lasīšanu Satversmes tiesā". *Jurista Vārds*, 2012. 3.jūlijs, Nr.27(726).

¹⁴ Pleps J. Kurš formulē Latvijas konstitucionālo tiesību doktrīnu. <http://www.ir.lv/2012/8/21/kurs-formule-latvijas-konstitucionalo-tiesibu-doktrinu>

semināros ierasti konstitucionālo tiesību lietpratēji tuvina izpratnes par visdažādākajiem konstitucionālās iekārtas aspektiem un veido šīs jomas mutvārdu folkloru.

Visbeidzot, desmit gados būtiski pieaudzis zinātnisko pētījumu apjoms Latvijas konstitucionālajās tiesībās. Vispirms būtu minams fundamentālais Latvijas Universitātes zinātniskais projekts profesora Ringolda Baloža zinātniskā vadībā – Satversmes zinātniski praktisko komentāru sagatavošana.¹⁵ Lai gan pagaidām iznākuši triju Satversmes nodaļu komentāri, komentāru zinātniskā kvalitāte un uzstādītais profesionālais standarts liecina, ka šis izdevums noteiks Satversmes izpratni uz ļoti ilgu laiku. Tāpat strauji pieaudzis tiesībzinātnieku skaits, kuri spējīgi iesaistīties kvalitatīvā zinātniskā diskusijā par diskutabliem konstitucionālo tiesību jautājumiem, ko apliecina jau aizstāvētie un tikai topošie promocijas darbi.

IV

Šajā Latvijas konstitucionālo tiesību attīstības posmā autori ir redzējuši vietu atkārtotam un papildinātam “Konstitucionālo tiesību” izdevumam. Tādā veidā autori vēlējušies piedalīties konstitucionālo tiesību diskusijā ar savu skatījumu uz Latvijas konstitucionālajās tiesībās būtiskiem jautājumiem. Konstitucionālās tiesības kā zinātnes nozare nostiprina Satversmes autoritāti sabiedrībā un konstitucionālo iekārtu kopumā. Šodienas šaubu brīžos par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un dažādu Satversmes reformu priekšlikumiem autoriem likās būtiski vēlreiz izskaidrot un pārdomāt konstitucionālās pamatvērtības, kā arī demokrātiskas tiesiskas valsts un parlamentāras republikas priekšrocības.

Autori sirsnīgi pateicas visiem mīļajiem, draugiem un kolēģiem, kuru atbalsts, idejas un domas sekmējušas “Konstitucionālo tiesību” otrā un papildinātā izdevuma tapšanu. Īpašs paldies valsts sabiedrībai ar ierobežotu atbildību “Latvijas Vēstnesis” par interesi grāmatas tapšanā un izdošanā. Ja nebūtu Dainas Ābeles mudinājumu un strikti noteikto manuskripta iesniegšanas termiņu, visdrīzāk grāmata nebūtu tapusi tik raiti.

¹⁵ *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011; *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole.* Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.

“Konstitucionālo tiesību” pirmajā izdevumā autori rakstīja: “Nav izslēgts, ka šajā grāmatā ir atsevišķas kļūdainas vai nepieņemamas tēzes, taču tā ir tikai autoru šābrīža uzskatu fiksācija.”¹⁶ Arī šis “Konstitucionālo tiesību” izdevums atspoguļo autoru šābrīža skatījumu uz konstitucionālo tiesību teoriju un praksi. Tādēļ autori cer, ka lasītājiem šī grāmatas versija būs interesanta un rosinās jaunas domas un pārdomas par Latvijas valstiskuma pamatiem un konstitucionālo iekārtu.

¹⁶ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 25.lpp.